

АНАЛИЗА НА БИЛАНСОТ НА СОСТОЈБА КАКО ОСНОВА ЗА ЕФИКАСНО ДЕЛОВНО ОДЛУЧУВАЊЕ

Проф. д-р Благница Колева¹, Наталија Атанасова²

¹Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
blagica.koleva@ugd.edu.mk

²Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
natalija.083572@student.ugd.edu.mk

Апстракт. Фокусот на овој труд е анализата на Билансот на состојба како основа за ефикасно деловно одлучување. Билансот на состојба е моментална слика на финансиската положба на некое претпријатие на одреден ден. Овој извештај ја покажува големината и структурата на средствата и изворите на финансирање. Билансот на состојба е исклучително важна финансиска основа при носење деловни одлуки и поради тоа, мора да дава веродостоен, објективен и сигурен преглед на средствата, капиталот и обврските, промените во финансиската состојба и финансискиот резултат од работењето. Значењето на овој финансиски извештај е големо и во ефикасното менаџирање со компаниите.

Клучни зборови: *финансиска извештај, деловно одлучување, извори на финансирање, капитал, финансиски резултат, менаџирање.*

BALANCE SHEET ANALYSIS AS A BASIS FOR EFFECTIVE BUSINESS DECISION MAKING

Prof. Dr. Blagica Koleva¹, Natalija Atanasova²,

¹Faculty of Economics, University “Goce Delchev”, Stip
blagica.koleva@ugd.edu.mk

²Faculty of Economics, University “Goce Delchev”, Stip
natalija.083572@student.ugd.edu.mk

Abstract. The focus of this paper is the analysis of the Balance Sheet as a basis for effective business decision making. The balance sheet is a current picture of the financial position of a company on a given day. This report shows the size and structure of the funds and sources of funding. The balance sheet is an extremely important financial basis when making business decisions and therefore, it must provide a credible, objective and reliable overview of assets, capital and liabilities, changes in financial position and financial performance. The importance of this financial statement is great in the efficient management of companies.

Keywords: *financial report, business decision, sources of financing, capital, financial result, management.*

1. Вовед

Како дел од сетот на основните финансиски извештаи што ги составува секој деловен ентитет, извештајот за финансиска состојба ги прикажува средствата што ги поседува претпријатието и изворите од кои потекнуваат тие средства во определен момент – обично на крајот од годината. Билансот на состојба по правило има двострана форма, иако со пробивот на компјутерската техника поради практичност се презентира вертикално. Од податоците во извештајот за финансиска состојба се добиваат информации за способноста

на компанијата во утврдениот временски период да одговори на своите достасани обврски, за вкупната задолженост на компанијата, за начинот на финансирање, за финансиската стабилност и сл. Деловните субјекти го користат Билансот на состојба или извештајот за финансиска состојба за планирање на распределувањето на капиталот низ годините на деловното работење. Со помош на овој финансиски извештај деловните субјекти ќе можат да направат подолгорочни стратегиски планови за ефикасно деловно одлучување за тоа дали добивката од работењето ќе ја насочат во проширување на опремата, проширување на производството, набавка на нови машини или опрема, подобрување на услугите и сл., или ќе ја кумулираат од година во година без никакви посериозни финансиски инвестирања.

2. Поим и дефиниција на финансискиот извештај Биланс на состојба

Билансот на состојба или извештајот за финансиска состојба претставува резиме на финансиската состојба на ентитетот и тој е еден од основните извештаи кои се изготвуваат во сметководството. Билансот на состојба по правило има двострана форма која е попрегледна, бидејќи овозможува мошне лесно конфронтирање на активните со пасивните билансни позиции, со што се овозможува полесно согледување на примената на наменскиот принцип во користење на средствата, иако со пробивот на компјутерската техника поради практичност се презентира вертикално. Страната на која се прикажуваат средствата е наречена Актива, а страната на која се прикажуваат изворите на средства е наречена Пасива. Активата во билансот ги прикажува средствата, според видот, функцијата, односно составот. Од Пасивата може да се види потеклото на средствата – дали се сопственост на претпријатието или пак се туѓи. Средствата на претпријатието мора да бидат еднакви со неговите извори на средства, односно Активата мора да биде еднаква на Пасивата. Од тоа произлегува основната сметководствена равенка:

$$\begin{aligned} \text{АКТИВА} &= \text{ПАСИВА} \\ \text{СРЕДСТВА} &= \text{ОБВРСКИ} + \text{КАПИТАЛ} \end{aligned}$$

Од оваа равенка, вредноста на сопствениот капитал може да се пресмета на следниот начин:

$$\text{КАПИТАЛ} = \text{СРЕДСТВА} - \text{ОБВРСКИ}$$

Билансот на состојбата претставува основа за пресметка на стапките на враќање на капиталот, согледување и оценка на структурата на капиталот во деловниот субјект, и проценка на финансиската стабилност и ликвидноста на деловниот субјект. Билансот на состојба како финансиски извештај содржи голем број различни информации кои им се потребни на корисниците во утврдување на финансиската состојба на компанијата. Овие информации се класифицирани во групи на слични информации, се со цел да им помогнат на корисниците за ефикасно деловно одлучување.

3. Содржина на финансискиот извештај Биланс на состојба

Средствата се ресурси кои компанијата ги контролира како резултат на минати настани и од кои се очекува прилив на идни користи во компанијата. За да може една ставка да се признае како средство во сметководството, мора да бидат исполнети следните три услови:

- Да е економски ресурс кој е контролиран од страна на претпријатието;
- Да има сигурно мерлива вредност;
- Од неа да се очекуваат одредени економски користи.

Средствата во Билансот на состојба се поделени во две основни групи: постојани средства и тековни средства. Ваквата класификација е извршена според основниот критериум за кое време средствата можат да се трансформираат од еден вид во друг вид, од паричен во материјален, и обратно.

3.1. Постојани средства

Во сметководствената литература се наидува на бројни приоди на дефинирање на поимот постојани (нетековни) средства, меѓутоа основниот концепт од кој се поаѓа во сите приоди е: постојани се средствата кои имаат век на употреба подолг од една година, се стекнуваат за користење во деловните операции на компанијата и не се наменети за продажба.

Постојаните или долгорочни средства понатаму можат да се поделат на:

- Материјални средства - Тоа се средства од трајна природа кои се употребуваат во редовните активности на работењето. Тие се класифицираат на: Земјиште; Градежни објекти; Машини; Транспортни средства; Деловен инвентар; Повеќегодишни насади и основно стадо;
- Нематеријални средства - Се одликуваат со посебни карактеристики во споредба со другите постојани средства, и тоа: немаат физичка содржина; не се финансиски инструменти; и по природа се долгорочни и подлежат на пресметување на амортизација. Тие се класифицираат на: Издатоци за истражување и развој; Основачки вложувања; Гудвил; Патенти, лиценци, франшиза, концесии; Заштитен знак, трговско име, и сл.;
- Долгорочни финансиски пласмани - Тоа се оние вложувања кои не се направени со цел да се продаваат или расходуваат во блиска иднина. Тие можат да се поделат во четири групи: Вложувања во хартии од вредност од други претпријатија; Вложувања во материјални постојани средства кои не се употребуваат во работењето; Вложувања во посебни фондови; и Вложувања во неконсолидирани подружници или поврзани претпријатија.

3.2. Тековни средства

Краткорочните (тековни) средства се оние средства за кои се смета дека ќе се потрошат, односно ќе го променат својот облик во временски период кој е пократок од една година. Во современото деловно опкружување располагањето со доволно ликвидни средства е клучен предуслов за долгорочен опстанок и растот на деловните ентитети. Секоја финансиски „здрава“ компанија мора да располага со одреден квантум на ликвидни средства. Во принцип, ликвидноста е релативен поим кој е поврзан со способноста на компанијата благовремено да ги плати своите обврски.

Тековните средства се делат на:

- Парични средства - Опфаќаат монети, банкноти, чекови и пари на депозит во банките кои се расположливи за исполнување на обврските на компанијата;
- Краткорочни вложувања - Се вложувања во должнички и сопственички хартии од вредност, кои треба да бидат реализирани во текот на една година. Тука припаѓаат: вложувања во акции или удели во поврзани субјекти, заеми на поврзани субјекти, вложувања во хартии од вредност за тргување, дадени кредити, депозити, кауции, и сл.;
- Побарувања - Се однесуваат на износите што трети лица им ги должат на компанијата. Најчести форми во кои можат да се јават побарувањата се: побарувања од купувачите и менични побарувања. Покрај нив, во работењето на компанијата можат да се сретнат и побарувања по основа на камата, побарувања по основа на кирии и закупнини, побарувања од вработените, и сл.;
- Залихи - Се средства кои се чуваат за продажба во процесот на производство, или во облик на суровини за потребите на производниот процес или давањето на услугата. Овде припаѓаат: суровини и материјали, производство во тек, готови производи и трговски стоки;

- Однапред платени трошоци (ABP) - Однапред платени трошоци се издатоци веќе направени за одредени користи (обично услуги), кои треба да бидат примени за една година или за време на еден оперативен циклус. Тука припаѓаат: однапред платени полиси за осигурување, однапред платена кирија, трошоци за реклами, претплати за списанија, даноци, и сл.

4. Извори на средства

Изворите на средствата на претпријатието го покажуваат потеклото на средствата, односно од каде потекнуваат средствата со кои располага претпријатието. Во Билансот на состојба потеклото на средствата може да биде одредено како сопствен капитал и позајмен капитал.

4.1. Сопствени извори на средства – капитал

Капиталот го претставува сопственичкиот интерес во компанијата. Капиталот е кумулативен резултат од вложувањата на сопствениците и капиталот што се создава од добивката и загубата од работењето. Капиталот го сочинуваат остатокот на средства на компанијата, по одбивањето на сите нејзини обврски.

Капиталот го сочинуваат:

- Основен капитал - Претставува една сигурна потврда за постоењето на нето имотот (гарантирана супстанција), износот обезбеден при основањето како и сите натамошни промени во капиталот се внесуваат во статутот на друштвото и трговскиот регистар;
- Дополнително уплатен капитал - Го претставува вишокот на платениот износ над номиналната вредност на акциите;
- Акумулирана (задржана добивка) - Е збир на деловите од нето добивката на располагање на сопствениците на обичните акции, што останува по одделувањето на делот за дивиденди; и
- Резерви - Се наменети за остварување на поголема сигурност во работењето на компанијата и заштита од несакани и непредвидени настани и околности.

4.2. Позајмени извори на средства – обврски

Позајмениот капитал на претпријатието го сочинуваат обврските на претпријатието кон трети лица. Обврските се сегашна облигација на претпријатието, која произлегува од минати настани, за чие измирување се очекува да дојде до одлив на ресурси од претпријатието, кои претставуваат економски користи. Обврските во Пасивата на Билансот на состојба најчесто се класифицираат според Критериумот на рочност, на долгорочни и краткорочни обврски.

Долгорочните обврски го претставуваат оној дел од вкупните обврски кои доспеваат за плаќање во период подолг од една година. Делот од долгорочните обврски што се однесува на тековната година има третман на краткорочна обврска. Во долгорочни обврски припаѓаат: долгорочни обврски по основа на заеми и кредити; долгорочни обврски по основа на издадени обврзници и други должнички инструменти; и долгорочни резервирања за пензии, даноци и придонеси.

Краткорочните обврски го претставуваат оној дел од вкупните обврски кои доспеваат за плаќање во период пократок од една година. Во краткорочни обврски припаѓаат: обврски кои произлегуваат од набавката на средствата и услугите, обврски кон добавувачите, обврски за плати, обврски за даноци, и сл.; уплати примени однапред за испорака на средства и услуги (пасивни временски разграничувања – ПВР и други обврски чија ликвидација ќе се случи за време на оперативниот циклус, како што се тековно доспеани обврски по основа на долгорочни кредити, издадени обврзници, и сл.

5. Облици и форма на презентирање на Билансот на состојба

Во деловната практика на компаниите вообичаено се применуваат следните критериуми за распределба на позициите во Билансот на состојба:

1. Критериум на растечка ликвидност на средствата во активата и опаѓачко достасување на обврските во пасивата; и
2. Критериум на опаѓачка ликвидност на средствата во активата и растечка доспеаност на обврските во Пасивата.

5.1. Критериум на растечка ликвидност на средствата во Активата и опаѓачко достасување на обврските во Пасивата

Во согласност со овој критериум, во Активата најпрво се презентираат информациите за недвижностите, постројките, опремата и другите долгорочни средства, кои најтешко се претвораат во готовина. Овие средства се ангажираат со цел да придонесат за деловната активност на претпријатието во поголем број производни циклуси. На второ место се наоѓа малку поликвидна позиција од активата – залихите. Залихите многу полесно и побрзо се претвораат во готовина во однос на долгорочните средства. Побарувањата покажуваат повисок степен на способност за претворање во готовина и затоа се прикажани на претпоследното место во Табелата 1. Секако, најликвидна позиција во активата се парите и паричните еквиваленти, кое го заземаат последното место во Табелата, во согласност со принципот на растечка ликвидност.

Табела 1: Биланс на состојба презентираан според критериумот на растечка ликвидност на средствата и опаѓачка доспеаност на обврските

Table 1: Balance sheet presented according to the criterion of increasing liquidity of assets and decreasing maturity of liabilities

Актива (растечка ликвидност) Недвижности, постројки и опрема	Пасива (опаѓачка доспеаност) Сопствен капитал
Нематеријални средства Долгорочни финансиски вложувања	Долгорочни обврски Краткорочни обврски
Залихи Побарувања	Тековни обврски (добавувачи и др.)
Пари и парични еквиваленти	

За разлика од Активата, Пасивата е структурирана врз принципот на опаѓачка доспеаност. Тоа значи дека на прво место во Билансот на состојба е ставена онаа позиција која нема рок на достасување, како што е случај со сопствениот капитал. Долгорочните обврски имаат рок на достасување над една година од денот на билансот, т.е. нивното достасување опаѓа, онака како што бара и критериумот. На трето место се наоѓаат краткорочните обврски, чие достасување е до една деловна година од денот на Билансот на состојба. И на крајот, на последно место се различните тековни обврски чиј рок на достасување, по правило, изнесува од 30 до 60 денови, или

5.2. Критериум на опаѓачка ликвидност на средствата во Активата и растечка доспеаност на обврските во Пасивата:

Според овој критериум, во Активата на прво место се наоѓа најликвидниот облик на средства во претпријатието, како што се парите и паричните еквиваленти, потоа доаѓаат побарувањата, залихите и на последно место се прикажани долгорочните средства (долгорочни вложувања, нематеријални вложувања и недвижности, постројки и опрема) кои се најнеликвиден облик на Актива. Значи, во Активата се почитува редоследот на опаѓачка ликвидност на позициите. За разлика од Активата, во Пасивата се почитува

редоследот на растечка доспеаност на позициите. На прво место во Пасивата се обврските кои бараат плаќање во период од 30 до 60 дена (тековните обврски), потоа следуваат обврските со рок на достасување до една година (краткорочни обврски), а потоа обврски со рок на достасување над една година (долгорочни обврски). На последно место се наоѓа сопствениот капитал на сопствениците, кој нема рок на достасување. Ваква структура на Билансот на состојба применуваат земјите со англосаксонска сметководствена традиција (САД, Велика Британија, Канада, Австралија), каде доминира значењето на ликвидноста, како врвна цел на работењето.

Табела 2: Билансот на состојба според критериумот на опаѓачка ликвидност на средствата во Активата и растечка доспеаност на обврските во Пасивата

Table 2: Balance sheet according to the criterion of declining liquidity of assets and increasing maturity of liabilities in liabilities

Активa (опаѓачка ликвидност) Пари и парични еквиваленти	Пасивa (растечка доспеаност) Тековни обврски
Побарувања Залихи	Краткорочни обврски Долгорочни обврски
Долгорочни финансиски вложувања Нематеријални вложувања	Сопствен капитал
Недвижности, постројки и опрема	

Недвижности, постројки и опрема

6. Практичен пример на Билансот на состојба на Витаминка АД

Витаминка АД Прилеп е компанија која е формирана во 1956 година и работи во прехранбената производствена индустрија. Произведува широка палета на производи, меѓу кои и инстант производи, сирупи и филтер чаеви. На квалитетот на производството подеднакво се приоѓа, без разлика на тоа за каде е наменето. Моментално со акциите на Витаминка АД Прилеп се тргува на официјалниот пазар на Македонската берза АД Скопје, додека претходно се тргувало на неофицијалниот пазар на Македонската берза. Во продолжение се презентирани ревидираните финансиски извештаи за финансиската состојба (Биланси на состојба) на компанијата Витаминка АД Прилеп за 2019 година и 2020 година. Врз основа на податоците содржани во извештаите за финансиска состојба се пресметани рации показателите за ликвидноста на компанијата Витаминка АД Прилеп во текот на реализираниот период и наедно интерпретирани, со цел да се согледа работењето на компанијата во анализираниот период, и тоа показател за тековна ликвидност (тековна рации, показател на моментална ликвидност (брзо рации), показател на парична ликвидност.

Извештај за финансиската состојба

	Бел.	31 декември 2020 000 МКД	31 декември 2019 000 МКД
Средства			
Нетековни средства			
Недвижности, постројки и опрема	5	1,334,360	1,354,512
Нематеријални средства	6	3,879	3,683
Вложувања во подружници	8	112,580	112,580
Финансиски средства расположливи за продажба	9	117,030	62,785
		1,567,849	1,533,560
Тековни средства			
Финансиски побарувања	10	5,200	-
Залихи	11	495,825	410,210
Побарувања од купувачи и останати побарувања	12	482,338	456,111
Побарувања за данок од добивка		2,861	4,534
Парични средства и еквиваленти	13	35,710	19,395
		1,021,934	890,250
Вкупно средства		2,589,783	2,423,810
Капитал и обврски			
Капитал			
Акционерски капитал	14	242,738	244,776
Резерви		320,892	299,635
Акумулирани добивки		424,606	428,257
		988,236	972,668
Обврски			
Нетековни обврски			
Разграничени приходи	15	33,069	17,051
Позајмици	16	1,033,069	789,977
		1,066,138	807,028
Тековни обврски			
Позајмици	16	277,929	379,531
Обврски спрема добавувачи и останати обврски	17	257,480	264,069
Обврска за данок на добивка		-	514
		535,409	644,114
Вкупно обврски		1,601,547	1,451,142
Вкупно капитал и обврски		2,589,783	2,423,810

7. Анализа на финансискиот извештај за ефикасно деловно одлучување

Деловните субјекти го користат Билансот на состојба или извештајот за финансиска состојба за планирање на распределувањето на капиталот низ годините на деловното работење. Со помош на овој финансиски извештај деловните субјекти ќе можат да направат подолгорочни стратески планови за тоа дали добивката од работењето ќе ја насочат во проширување на опремата, проширување на производството, набавка на нови машини или опрема, подобрување на услугите, и сл., или ќе ја кумулираат од година во година без никакви посериозни финансиски инвестирања.

**Показател за тековна ликвидност (тековно рацио) = тековни (обратни) средства
Тековни (краткорочни) обврски**

$$2019 = \frac{890\,250}{644\,114} = 1,38$$

$$2020 = \frac{1\,021\,934}{535\,409} = 1,90$$

Тековното рацио ја покажува способноста на компанијата за плаќање на тековните обврски со тековните средства со кои располага. Се смета дека компанијата има поквалитетна ликвидност доколку висината на овој показател е поголем од 1. Овој показател ни дава информации за стабилноста на фирмата и нејзината можност во предвидениот рок да ги подмирува нејзините достасани обврски.

**Показател на моментна ликвидност (брзо рацио) = Тековни средства - залихи
Тековни обврски**

$$2019 = \frac{890\,250 - 410\,210}{644\,114} = 0,74$$

$$2020 = \frac{1\,021\,934 - 495\,825}{535\,409} = 0,98$$

Стапката на моменталната ликвидност или брзо рацио покажува дали компанијата е способна да ги исплати своите тековните обврски, доколку истите достасаат за плаќање во блиска иднина. За оваа цел компанијата мора да ги претвори своите најликвидни средства во готовина и од таа причина, од вкупните тековни средства се одземаат залихите како најнеликвидни средства (бидејќи не можат експресно да се претворат во готовина), со цел покривање на достасаните тековни обврски на компанијата. Овој показател претставува дополнување на показателот за тековна ликвидност.

**Показател на паричната ликвидност = пари и парични еквиваленти
Тековни обврски**

$$2019 = \frac{35\,710}{644\,114} = 0,06$$

$$2020 = \frac{19\,395}{535\,409} = 0,03$$

Овој показател покажува колкав дел на парични средства чува друштвото за секој денар тековни обврски. Ова е најригорозен показател за анализирање на ликвидноста на една компанија, кој во пресметката ги зема предвид само најликвидните тековни средства (парите и паричните еквиваленти).

Заклучок

Билансот на состојба или извештајот за финансиска состојба претставува еден од најзначајните и основни финансиски извештаи од сетот на финансиски извештаи кои ги составува деловниот ентитет, на крајот на периодот на известување. Деловните субјекти го користат Билансот на состојба или извештајот за финансиска состојба за планирање на распределувањето на капиталот низ годините на деловното работење. Со помош на овој финансиски извештај деловните субјекти ќе можат да направат подолгорочни стратегиски планови за тоа дали добивката од работењето ќе ја насочат во проширување на опремата, проширување на производството, набавка на нови машини или опрема, подобрување на услугите, и сл., или ќе ја кумулираат од година во година без никакви посериозни финансиски инвестирања. Од податоците во извештајот за финансиска состојба се добиваат информации за способноста на компанијата во утврдениот временски период да одговори на своите достасани обврски, за вкупната задолженост на компанијата, за начинот на финансирање, за финансиската стабилност, и сл.

Користена литература:

1. Доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, М-р Благица Колева, „Анализа на финансиски извештаи“, Економски факултет, Штип, 2013;
2. Д-р Трајко А. РУСЕВСКИ, Д-р Љубиша ЈАНЕВСКИ, М-р Саша П. ТВРТКОВИЌ „Финансиско сметководство“. Скопје, 2013;
3. Доц. Д-р Изет Зеќири, Финансиски менаџмент, Тетово, 2004 год.;
4. Проф. д-р Оливера Ѓеоргиева-Трајковска, Доц. д-р Благица Колева, Финансиско сметководство, Економски факултет, Штип, 2019 год.;
5. Проф. д-р Благица Колева, Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, „Основи на сметководството“, Економски факултет, Штип, 2020;
6. Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска „Меѓународно финансиско известување“, Штип 2018;

7. Русевски, Т., Твртковиќ, С., Финансиско сметководство, Економски факултет, Скопје, 2002;
8. Русевски, Т., Недев, Б., Божиновска, З., Јаневски, Љ., Миновски, З., Вовед во сметководството, Скопје, 2004;
9. Станоил Станоевски, „Теорија на билансот“, Економски факултет, Скопје;
10. Т. Русевски, Б. Недев, З. Божиновска, Љ. Јаневски, З. Миновски, „Вовед во сметководството“, Скопје, 2004;
11. Хонгрем, Сандем, Џон. А. Елиот, Филбрик, Вовед во финансиско сметководство, девето издание, Скопје, 2010;
12. Checkley Keith, „Strategic Cash Flow Management“, John Wiley and Sons, 2002;
13. Gilman Stephen, „Analyzing Financial Statements“, Read books, 2003;
14. Ketz J. Edward, „Hidden Financial Risk: Understanding Off Balance Sheet Accounting“, John Wiley and Sons, 2003;
15. Spurga C. Ronald., Balance Sheet Basics, Financial Management for Nonfinancial Managers, 2004.